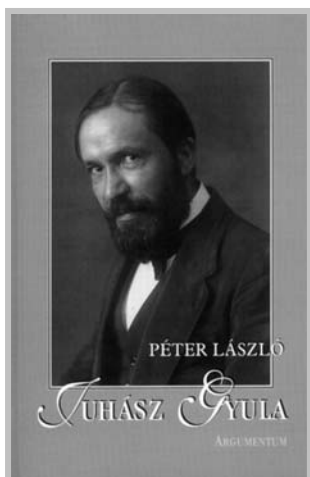

KOVÁCS SÁNDOR IVÁN

„Hajad aranya koporsóba hull”

PÉTER LÁSZLÓ JUHÁSZ GYULA-KÖNYVE

Péter László, a Szegedi Tudományegyetemnek csak formálisan nyugalmazott professzora azt nyilatkozta legfrissebb művéről, az *Argumentum*-nál megjelent *Juhász Gyula* című „válogatott írásai”-ról, hogy élete egyik fő célját, „Juhász Gyula életművének monografikus feldolgozását” ugyan „nem tudta megvalósítani”, ám amit „fél század alatt, 1953-tól máig írt a költőről”, reméli, az „még válogatva is *monográfiát pótol*”. Szerintem nem pótol monográfiát, és ez nem baj. A monográfiafolyam csak „vígyszabba ülve” olvasható. Összefüggései feszített figyelemre készítetnek, az olvasót nem igen engedik lazítani, elrévedezni egy neki tetsző locus fölött; az utolsó sorig hátunkban érezzük a mindent tudó szerző szúrós pillantását. Vonaton például nem lehet olvasni monográfiát, még azt a súlyos, sűrű remeklést sem igen, amit Horváth János írt *Petőfi Sándorról*. De Illyés esszé-*Petőfijét* a restiben vagy az étkezőkocsiban is elővehetem; ízlelhető minden mondatkörttya, felüdít mindegyik szócséppje. Péter László szemléletesen, szabatosan, könnyű ömléssel ír, nem tudja – mert nem is akarja – elfojtani személyességét. Pedig legfőbb eszköze sokszor csak az alaposan körüljárt, jól kifaggatott adat, a dokumentált ténytérkép, de olvasmányosan előadva, leleményesen kikövetkeztetve, ha nem mutatkozik azonnal. Pórtól felügyelő is nehezen nyomozta volna ki, milyen verseket szavaltak el pl. Juhász Gyula nevezetes szegedi szerzői estjén 1923-ban. Hogy ez a két vers *A tápai Krisztus* és a *Testamentum* lehetett, Péter László *Költők Tápén* című tanulmányának ismeretében mérget vehetünk rá. Ez az esszébe hajló dolgozat tetszetős kis alfejezeteivel összeroppanna egy monográfia bástyafalában. A *Juhász Gyula*-könyv ötvenöt esszéje, cikke, tárcája, adatközlése változatos sereglésében van a helyén. Péter László jól megragadja, emlékezetesen teszi hitelessé a nyomott

kedélyű, kishitű, depresszív Juhász Gyula élettrajzi életének alighanem legfényesebb, legboldogabb öröklét-pillanatát: a Babitscal, Kosztolányival, József Attilával, Szabó Lőrincsel dekorált tisztelgők fényképezkedését és Tápéjárását. A költőistenségek a szegedi Parnasszuson, a Köz-művelődési Palota oszlopsora előtt, szinte majdani irodalomtörténeti rangsorukat anticipálva, lépcsős emelkedéssel-süllyedéssel sorjáznak. Fent Szabó Lőrinc, Kosztolányi, Juhász, Babits, József Attila, szorosan egymás mellett. Soha, sehol nem örökítették meg őket így együtt, az ugyanott feszítő múzsákkal és az apróbb szentekkel együtt, akik között a talányos tekintetű szegedi klasszi-

Argumentum Kiadó
Budapest, 2002
599 oldal, 2500 Ft

kus, Móra Ferenc a legtekintélyesebb. Arany Jánosnak volt egy ilyen eszményítő XIX. századi acélmetszete: a leghatalmasabb olasz költők reprezentálták rajta a Parnasszust, Raffaello vatikáni stanzáinak mintájára: Dante, Petrarca, Ariosto, Tasso. A tétova Petrarca, Laura sóvárgó énekese lehetne közülük a mi Juhász Gyulánk. Helyettesítsük be a többi nagy olaszt is: mintha ők meg a nyüzsgő Firenze csendes „Tápéjáj”-ba, Fiesolába igyekeztek volna maestro Raffaello csoportképének elkészülte után, oly boldogan gyalogol a világszépe-Tápéra a magyar költőszentháromság: Dante Mihály, Petrarca Gyula és Tasso Dezső. Aki pedig krónikás esszéjében exponálja a Tápé-járást: Raffaello László. Az útközben készült fotók íróhősei mind felszabadultak, örömteliek. Juhász széles mosollyal áll derűt sugárzó édesanyja mellett; a Tisza-parton is csupa megelégedettség, csak a hozzá képest fiatalosabb Babits, és a világfi Kosztolányi között húzza össze magát kissé, de a ladikos képen már engedi, hogy Babitsné Tanner Ilonka keményen belekaroljon. A tápai Újvilág bormérésben Juhász élete legférfiasabb arcását fordítja felénk: mint buzogányt markolja a kétharmadrészt már kiivott, hosszú borospoharat, zrinyis barna bogóyszeme élénken csillog.

Kiemelésre méltó Péter László mindössze ötven sornyi *Örökkön, Anna!* címmel el látott írása is. A talán legismertebb Juhász-versest magyarázza újszerűen. Az *Anna örök* kézírata úgy végződik: „Mert benne élsz te minden félrecsúszott / Nyakkendőmben és elvétett szavamban, [...] És egész elhibázott életemben / Élsz és uralkodol örökkön, Anna.” A vers az *Anna* végszóval jelent meg a Pesti Naplóban is, a *Hárfa* című Juhász-kötet azonban (1929) az *Annát* felcseréli az *Amennel*: „Élsz és uralkodol örökkön, Amen.” Így rögzült meg, ezzel az áhítatos-szakrális *Amen*-befejezéssel. Péter László azonban bátran felveszi a filológusok keresztjét (*crux philologorum*), felmegy vele a filozok Golgotájára, és kész elszenvetni azok ellenkező ítéletét, akik az *Amen*hez hűek. 1993-ban és 2002-ben, amikor hatodszorra és hetedszerre jelentette meg Juhász Gyula *Összes verseit*, Péter László vissza is állította „a kézirat és az első közlés *Anna* szavát”. Azért merte megcselekedni, mert a *Hárfa*-kötet szedése és korrektúrája hanyagságra vall, mert szenvedélyes szöke Anna-mániás, és mert Péter professzornak textológiai divináció minden szép Juhász-szó. Nem láthattam még az említett két új kiadást. Az *Amen* és az *Anna* cseréjébe azonban csak akkor nyugodhatnak bele, ha a szöveggon dozó egyenlő értékűkként konstituálná azokat, és Juhász utókorára, azoknak az olvasóknak a befogadóképességére is rábízná a választást, akik továbbra is ki mernek tartani az *Amen* mellett, vagy hasonlóképpen preferálják az *Annát*. A szöveg nemcsak egyféle formájában létező, változatai is önállósodhatnak, akár egymás mellett, mindkettő érvényességével; ennek nem szabad gátat vetnünk. (Lásd a nagy Illyés-óda, *A Reformáció genfi emlékműve előtt* változatait: „baltás Bocskay”, „szablyás Bocskay”. Illyés 1975-ben cserélte *szablyásra* a *baltást*, s mivel a „baltásnak” már hosszabb előélete volt, a szövegközléseknek ezt a kettősséget jelölniük kell.)

Juhász Gyula a *Hárfa*-kötet idején súlyos beteg volt, ám 1929. március 18-án, a *Hárfa* megjelenése előtt kilenc nappal a Siesta szanatóriumban – mint Péter László kronológiájából tudjuk – „mégis fogadja” Kellér Andor újságíró. Vajon nem bízhatta-e rá Kellér szerkesztőre nagy bajában az *Amen* javítást? Ez persze *phantasia philologica*, de eféle mégsem lehetetlen. Kérdés, Annához vagy Istenhez állott-e akkor közelebb a szerencsétlen Juhász? Van-e nyoma, hogy későbbi tiszta pillanataiban netán kezét akart volna emelni a „nyomdahiba” *Amen*-re? Ám van-e értelme kérdezgetni? Az *Anna* és az *Amen* is tökéletes, jóllehet kétféle értelmű szótelitalalat. Hadd áruljanak egy gyékényen,

és ezt a kívánatos kettősséget jelölje mindig a legjobb Juhász-filológus, Péter László lábjegyzete.

A termékeny költőnek számító Juhász Gyula verseiből vagy százat biztosan kanonizált az olvasói és kutatói használat. Juhász halála után harminc évvel, 1958-ban én százharminchétfő verset találok abban a kis Juhász-kötetben, amelyet ifjúkoromban magam is egy Annától kaptam, és amelynek a kiváló költő, Kormos István volt a szerkesztője. Mivel Péter László friss Juhász-könyve az ún. nagyversek számát több darabbal gazdagítja, erről is szólnom kell. Ilyen „újrafelfedezett” vers például a *Glória* (a *Milyen volt...* és az *Anna örök párdarabja*) 1993-ból:

*A hangod selyme egyszer elfakul,
Hajad aranya koporsóba hull.*

*Gyönyörű tested, e meleg szobor,
Hűvös rögök ölébe szétomol.*

*Jöhet idő, hogy élsz még és szeretsz,
S az én szívemben tél és este lesz.*

*Magányos este, fázós és beteg,
Már nem akarlak és nem értelek.*

*Mi voltál? Játék. Eltörtél, szegény.
A harc is elmúlt, és már nincs remény.*

*És mégis, mégis. Rímek, ritmusok
Szent tengerén elsüllyedt májusok*

*Gyönyöre zeng, és kínja ring tova,
A dalom él, és vége nincs soha!*

Ez valóban Juhász magas szintje, hangja, dallama, a „kétsoros, párrímes, többnyire jambikus szakasz”, a „Juhász-strófa” csendes diadalmenete. Péter László a „meleg szobor”, „az eszményített gyönyörű nő test” férfias képzetét emeli ki belőle. Nekem egy Szegeden, Félegyházán, Kecskeméten oly ismerős összetétel tűnik fel: „Hajad aranya koporsóba hull.” *Aranykoporsó* – ez lesz a címe a talán legismertebb és legjobb Móra-regénynek, húsz évvel később. A két nagy szegedi mester mindig udvarias viszonyban volt egymással, miközben árgus szemmel figyelték, mit csinál a másik. Móra lenézte a hiteltelen Attila-mondák hármas koporsós naivitását (ezt megint Péter Lászlótól tudjuk), de egészséges művész-irigység foghatta el ezért a tüneményes „Hajad aranya koporsóba hull” sorért. Mórának csak össze kellett illesztenie a két szót: *Aranykoporsó*. A *Glória* Kormos válogatásában nem szerepel.

Kitűnő verstechnikai teljesítménye Juhásznak a Mórát köszöntő *Terzinák* is (1918). Akárcsak Babits a Dante-fordításban, Juhász sem veti meg az éles, tiszta rímeket: felén – meg én; átal – által; egyszer elmék – naplementét; mi végett – mi élet?; menedékül – álma szétdő! Talán a Babits-Dante rímparafrazisának is mondhatnánk a *Terzinákat*. Mint jó kútra, jártak rá arra Szeged költői is. (Juhász mellett például Radnóti Miklós;

lásd Lorca-epigrammáját: „Harcát a nép most nélkülöd víjja, / hej, Federico Garcia?” Ez Babits Dantéjában így van: „s jobbkézről lassan elmarad Sevilla, [...] / Ó, társak, bár veszélyek ezre víjja.”) A *Terzinák* sincsen meg Kormos Istvánnál.

Felveszi azonban Kormos *A vén cigányt* és az *Emberi hitvallást*, amelyek szintén Péter László újrafelfedezései. Ilyen találat még a *Váci szeptember 1899* című szonett (1934), a *Véres ősz* (1914), továbbá a *Venit summa dies...* (1934). A *Váci szeptember* záróstrófái különösen elragadóak; némi babitsos zamatuk van:

*Szüretre érnek a szőlőhegyek,
Halálpillék a fészületre szállnak,
Az égi nyájak nyirkos gyapja kondor.*

*A kispap lelke messze őgyeleg,
Várják pásztortüzes tiszai tájak,
És ő egy halk Verlaine-versre gondol.*

(A francia költő neve két szótaggal ejtendő, ekképp itt nem tizenegy szótagos a záró-sor, mint az előző szonett-szakasz végén. Juhász *poetica licentiá*ból teszi ezt.)

Jelentékeny Juhász-versként vette fel anyagába Péter László azt az „antik mértékű, ódai fájdalomú költeményt” is, a *Magyar...* című verset (1921), amely 1993 előtt hiányzott az *Összes versei* kötetekből. Juhász Gyula Trianon után egész sorozatot írt az elszakított magyar városokról, mintegy folytatva-prolongálva az ún. városleíró vers hazai hagyományát (lásd már Janus Pannoniusnál: *Búcsú Váradtól*). Péter László joggal városversnek nevezi a *Magyar...*-t, mert említi „drága királyi Pozsonyt, / Büszke kuruc Kassát, kincses erdélyi Kolozsvárt, / Váradot és Aradot”, valamint „Sírok szent sírja, Segesvárt”. Bravúros disztichonok, a tehetetlenség fájdalmai, tüzes szenvedélyek; az „egyedül vagyunk régi panasza”; de hát „Bármily jogos a magyarságnak, mint a kereszténység védőpajzsának hangoztatása, a horvátok, románok, szerbek, szlovénok önálló állami létre való igénye éppoly jogos”. Ez jól meggondolt Péter László-állítás. Ezzel azonban nem lett jobb az erősen retorizált vers, amelyről én nem hiszem, hogy ezt a jó alkalmi költeményt Juhász nagy teljesítményei között tartotta volna számon. Annál inkább maradandó a *Remeteség* (1934) finom építménye „az emlékezés lágy, lebegő képei”-ből (Péter László), ez „az utolsó, csodálatos hegedűhang” (Rónay György).

Juhász Gyula nagy költő volt, a Magyar Klasszikusok emlékcarnoka összeomolna, ha lerontanák benne a Juhász-márványoszlopot. De kell-e ezt a nagyságot bizonyítani, méregetni? Ady, Babits, Kosztolányi mellett inkább talán Tóth Árpád formátuma, és némiképp a hangja is az övé. Egy valamiben mégis különbözik tőlük. Babits, Kosztolányi, Tóth jelentékeny műfordítói életművel is bírnak. Juhász nem fordított, mint ahogy Ady sem. Ők ketten „mellék-műfajként” az újságírást művelték.) Nagy felfedezettje, József Attila is hová emelkedett! Es Szabó Lőrincsel még el sem számoltunk. (Lám, már én is javában méricskélek.) Szeretett költőjét Péter László nem egyszer mondja legnagyobbnak. Juhász egyik politikai pörében „Burger Béla védőügyvéd kijelentette: Magyarország legnagyobb lírai költője áll a bíróság előtt.” „Ez az adott időpontban valóban így volt” – tette hozzá a monográfus, mert „József Attila 1929-i országos visszhangja előtt, a legnagyobb költőtárs, Babits meghasonulása és megtorpanása idején, a 20-as években valóban Juhász Gyula a magyar költészet legnagyobbja”. Szeretnivalóan szép, „a legnagyobb” életrajzi idejét átmeneti időpontra időzítő rabu-

lisztika. Ettől a nagy Juhász Gyula nem lesz még nagyobb, Péter László sem kisebb. De minek is lennének: éppen elegendő nyomatékkaal bírnak ahhoz, hogy ne lehessen őket megingatni.

Péter László irodalomtörténeti és írói „truvájainak” se szeri, se száma. Hadd kapjak ki könyvéből egyet-kettőt. Kitűnőek az Ady–Juhász, Léda–Anna és a Móra–Juhász párhuzamok. Adyt még „másodlagosságban” is tetten éri. „Anna örök, mert Annát én szeretem!” – vallja áhítattal Juhász (*Coronatio*, megjelent: 1912. február 18-án a Hétben); „Általam vagy, mert meg én láttalak” – jelenti ki gőggel Ady (*Elbocsátó szép üzenet*, megjelent: 1912. május 16-án a Nyugatban). Ki gondolná, hogy a két szelíd szegedi szivarozónak: Móra Ferencnek és Juhász Gyulának „sajátos feszültség” jellemezte egymással való kapcsolatát? Mórának konzervatív versízlése (és politikai ízlése) volt, Juhász Adytól József Attiláig, Kassáig ismerte fel a nagy tehetségeket. Móra tekintélyes, gazdag polgár, a Közművelődési Palotában székelő Múzeum és a Somogyi-könyvtár elkötelezett munkabírási igazgatója, született polihisztor: régész, újságíró, szerkesztő, rajongott tárcáiról, sikeres regényíró- és sikeres férfi. Juhász félrecsúszott nyakkendőjű idegbeteg, pénzei kifolytak kezéből, de amikor jubilálják, mégis a legnagyobbak, Babits és Kosztolányi fogják közre, mert istenáldotta tehetség. A pozícióján méltó Mórának hozzá képest a harmadik sor jut „saját palotája” előtt, amikor az a bizonyos Parnasszus-fotó készül. A direktor úrnak esze ágában sincs Tápéra kutyagolni a borszagú Nyugatos kompániával. (Ez persze csak fikció. Valószínűleg nem is hívták.) De érvényesebben, több színnel, hitellel szól Móra és Juhász viszonyáról maga Péter László. Juhász Mórával szemben „diplomája és költői híre-neve ellenére is megmaradt az iparos nagyapák életformájában, kicsit mindig az Ipar utca avított bútorzatú, ódon házacskájának szintjén elégedt, máról holnapra élő újságírók, facér tollforgatók, bohém színészek s őt mesterüknek valló, magukat zseninek hívó ifjú titánok társaságában, a Kass meg a Tisza törzsasztalánál vagy a Kékgyöngy és más kiskocsmák pecsétetes abroszai körül. A mindig világi Móra, a női szíveket elbűvölő elegáns *causeur* bizonyára egy kicsit elnézően mosolyogta meg a maga szűkebb körén kívül esetlenül váló, a gyakorlati élethez, magakellettéshez nem értő, szegényes, kopottas, torzonborz szakállú szegedi »albatroszt«, az állástalan tanárt, a lapok péterfilléreiből elégedő, különc agglegényt. Amikor meg Juhász is üldözötté vált, 1919 után, bár együtt szerepeltek a Dugonics Társaság matinéin, a munkásmozgalomban tevékenykedő Juhász nem volt olyan barát, akivel túlságosan érdemes lett volna dicsekedni. Talán éppen ez volt az egyik ok, ami miatt Móra nem vette szívesen Juhász Gyula vágyának, annak, hogy a Somogyi-könyvtárba kerülhessen, valóra váltását.”

A *Juhász Gyula*-könyv 600 lapján az irodalomtörténeti tanulmányok, esszék, cikkek, közlemények dominálnak. Van azonban a gyűjteménynek egy olyan sajátága, amit én jobb híján a témák táj- és térbeli kontextusának nevezek. Értem ezen mind a Juhász-életrajz, mind az életmű összefüggéseit a tájakkal, vidékekkel, falvakkal, városokkal, különösen a kisvárosi színterekkel. A viszonyítást nem az ún. központi tájszemlélet igazgatja (e szerint a Dunántúl tudvalévően a Budán és Pesten túl, a fővárostól nyugatra elterülő vidékeket jelenti, jóllehet az ún. „Dunántúl” az ott lakóknak „Dunán-inneni” térség, hiszen a XVI–XVIII. században a Dunán-túliak mindig „Dunán-inneni”-nek mondták magukat). Péter László „Pest-Budája” Szeged: ehhez képest inneni vagy túli valaki, ebben a Bálint Sándor definiálta, napfényben fürdő „Szegedi Nagytájban” helyezkednek el Szeged körül a „kisvárosállamok”: Makó, Hódmezővásárhely, Csongrád, Szentés, a maguk és Szeged ősfalvaival, Tápéval, Dorozsmával,

Szatymazzal, Röszkével, Szőreggel, Szegvárral, Felgyővel együtt, hogy a Trianon után elszakított délibb-keletibb sávról ne is szóljunk. Ezeket a kistájcentrumokat Péter László bámulatosan ismeri: *Makóról* és Juhász *Makói verseiről* írta legszebb kettős kisvárosrajzát. A *Makón* felejthetetlen tíztételes városszimfónia. Juhász Gyulát meríti meg a város értelmiségi és kertész-paraszt forgatagában, könyvtáraiban, színházában, a szalonoktól a kocsmáig; Juhászt, aki felengedve féltékenységéből nagyon megszerette ezt az épp neki való városkát magasan művelt, művészmecenáló polgáraival. A nyelvtudományokból doktorált Péter László, az egykori makói múzeumigazgató, a lehúzott spalletta mögül is meghallja az igazi makói talicska nyikorgását. A bicikli előtt a „makai ládás talicska” volt a könnyű, kényelmes szállítóeszköz, még gyermekkocsinak is használták. Juhász versbe vette a makói talicskát, Péter László pedig szülőhelyének ugyan ezen eszközét: a „jánoshalmi saraglyás talicskát”, a „tragacsot” is felmagasztalja. A költő és biográfusa látóköréből nem maradhat ki a kisvárosi „*Arany batár*”, a halottas kocsi sem:

*És hirtelen egy utcafordulónál
Szemünkbe tűnik a fekete csótár,
Arany pompával és üveg tetővel
A Szent Mihály lovas szekere jó fel.*

„Szügyét veri cafrang, combját veri csótár” – énekelte Arany János. Juhász talán az utolsó versbeli konzerválója a ’nyereg alatti díszes lótartó’-t jelentő *csótár* szónak. Mai bölcsészhallgatók már híret sem hallották. Péter László gyanútlan: nem is gondol rá, hogy magyaráznia kellene.

Hódmezővásárhelyről szintén remekbe szabott Péter-portré készült (*Vásárhelyen*). A „nagy alföldi parasztváros” kedvelt élettere és célpontja a művészkompaniáknak. Juhász Gyula egyenesen „a magyar Fiesolénak” kereszttelte el; festőit úgy ismerte, mint a tenyerét. A „Sárhely” fölél feszülő felhőket is piktúravásznaknak látta: „Ninini, milyen Tornyai-felhők tornyosulnak amott, valóságos *barna bikái az égnek*. Hát amott azok a szelíd és bánatos Endre Béla-tanyaházak! És az a Rudnay-kútgém a darvakkal!” Juhász, lám, újságot is úgy ír, mintha verset írta. (Hogy rátéved már a cikkíró kéz a daktulusokra: „Barna bikái az égnek...”) És ír is időmértékes verset *Endre Bélának sírjára*:

*Tiszta szelíd lelkét csöndben ringatta az alkony,
Egy volt ő s a mező, benne a róna dalolt.
Mások a parlagraól büszkén magasodtak az égnek,
Ő a magyar föld méla porába hajolt.*

Péter László mindezt tömören fogja egybe, és nem törli le a színeket; egészében idézi Juhász tárca-remeklését Hódmezővásárhelyről, a magyar Fiesoléről. Ez az olasz városka tudvalévően Firenze legbájosabb dombos északi része: reneszánsz palotákkal, Medici-villákkal, Fra Angelico, Mino da Fiesole, Bicci di Lorenzo képeivel; ciprusligetében mesélték hatszáz éve Boccaccio *Decameron*jának történeteit. Vásárhely Fiesole-rangja a legmagasabb kisvárossarzszi; Endre Bélait, Tornyaijait Juhász a reneszánsz piktúra mestereihez méri. Vásárhelynek szintúgy megvannak a maga kis „Fiesolói”: a festői fürdőhely-Mártély vagy Csomorkány, a város keleti határrésze (Németh László Vásárhely-szimbóluma).

Csongrád, a legzödlombosabb magyar város sem maradhat el Juhász Gyula és Péter László palettájától. A Tisza itt olyan városközelben folyik, mint Szeged mellett, és még a vonat is bemegy a városba egy utcán, ahogy a Canale Grande mossa Velencében a pályaudvart. Csongrádot és Juhászt irodalomtörténetileg megint Péter László vonatkozttatta egymásra, és most is érvényesen. *Félegyházán* című, mindössze kétlapnyi kis cikke a kiskunfélegyházi pályaudvaron exponálja a költőt, aki Csongrádra igyekszik, de órákat kellett várnia a csatlakozásra. Sétál egyet, és máris kész egy verse: *Félegyházán, 1918 nyarán*. Csongrádot csak a délutáni vonattal érte el, itt is körülnéz, majd elhúzódik a Tisza kanyarulatába. A keresésére indult katonák (akiket Juhász barátja, az esti irodalmi műsort rendező Tabéry Géza menesztett nyomába) „ott találták a Tiszaparton, amint kis ceruzájával firkálgatott. Talán épp e sorokat írta”:

*Pipacsot éget a kövér batártra
A lángoló magyar nyár tűzvarázsa.*

*A Tisza szinte forr, mint néma katlan,
Mit izzó part ölelget lankadatlan.*

*Selyem felhői sápadt türkis égnek,
Bolyongó vágyak mély tüzében égnek.*

*S a végtelen mezőkön szőke fényben
Kazlak bevülnek tikkatag kövéren.*

*Fülledt a csönd, mintha üres a kaptár,
Keleti lustán szunnyad a magyar nyár.*

*Mi lesz, ha egyszer szikrát vet a szalma,
És föllángol e táj, e néma, lomha?*

*Ha megutálva száz bere pimaszt már,
Vihart aratva zendül a magyar nyár?*

Amikor a magyar impresszionizmusnak ez az Arany János és Szinnyi Merse tökélyét idéző, izzó színekkel telített teljesítménye készült, már háború volt a nagyvilágban. Puskaporszagot fújt a nyári meleg szél, forradalmak rózsái készültek kicsattanni ősszel. Juhász ette a hűsítő magyar dinnyét a magyar nyárban a „legmagyarabb” folyó partján, és jóslata kíméletlenül beteljesült. Nemsokára a határokon túlra vetett tájakat, városokat sirathatta.

Juhász 1918-tól már Szegeden maradt: itt kellett élnie és meghalnia. Szeged Juhász Gyulájáról Péter László legalább száz dolgozatot írt, és megbecsüléssel említi elődeit, mint pl. Baróti Dezsőt, egykori kedves szegedi professzorunkat, akinek az első Juhászmonográfiát köszönhetjük (1933). Méltányolja „kivételes érzékét, ízlését, esztétikai és gondolati éleslátását, számos értelmező találatát, trouvaille-át”. Elismeri Szalatnai Rezső teljesítményét is, „aki a költőről az egyik legszebb könyvet írta; a szakolcai évekről, *Juhász Gyula hatszáz napja* címmel (1962). Szalatnai is Szakolcán tanult, de már nem kerülhetett Juhász tanár úr keze alá; a „maga személyes emlékeit a tudós buzgal-

mával és pontosságával, hiteles adatokkal szembesítette”. Ez a minősítés Péter László saját módszerének jellemzése is. Egészítsük ki állandó adatellenőrző ébrenlétével, amit kiterjeszt az „elfogult szeretet” eseteire is. Szakolca előtt Máramarossziget, Léva és Nagyvárad voltak Juhász Gyula tanári megpróbáltatásának állomásai. Péter László ezeknek a helyszíneknek is figyelmet szentel. Ime pl. *Szakolcán* című írásának író írta incipitje: „1911. augusztus 21-én egy paposan fekete ruhájú, félszeg fiatalember szállt le a Pozsonyból érkező vonatról a szakolcai állomáson. Egyik kezében vesszőből font táská, a másikban esernyő. Azért jött, hogy elfoglalja helyettes tanári állását a királyi katolikus főgimnáziumban”. A komoly tudós csengő alliterációkat is megenged magának: „a szomorú Szakolcával szemben a víg Várad emléke is ekkor sarkallja a költőt emlékező versre”. (A „víg Váradhoz” lásd Juhász szavait: „víg vidéken”.)

Péter László bárhová elmenne Juhász Gyuláért, de igazán a Szegedi Nagytáj kisvárosaiban szeret forgolódni. Ott minden ismerős, otthonos, meghitt, csendes. Szőreg-ről, Újszeged szomszédságából sem költözött be Szegedre, megvárta míg Szőreget csatolták Szegedhez. Jól elvan a maga Szerb utcai Tusculánumban, nyírt gyepén egy jánosalmi dísztalicskával, több ezer könyvével, céduláival, a teli dossziékkal, számítógépével. Péter László szeret jánosalmi, szegedi, szőregi ember lenni. Pestet nem preferálja. Olyan mint Tömörkény, aki nagy nehezen felment ugyan Pestre egyik darabja színházi bemutatójára, de amikor a függöny előtt ünnepelték volna, híre-hamva nem volt: csendben rég odébbállt. Kiment a Nyugatiba, vett egy üveg bort a restiben, behúzódott egy sötét kupéba, s mire eliszogatta borát, meg szundított egyet, már lassított is a vonat Dorozsma meg Szeged között.

Legsikerültebb kisváros-portréját Erdei Ferenc szociográfiájával a keze ügyében Péter László az 1920-as, 30-as években fénykorát élő Makóról írta. Most azt idézem belőle, amit ide tartogattam: „A városba érkező idegen újonnan kövezett, bódító illatú hársfákkal végigültetett úton jut el a város központjáig, a jellegzetes háromszögletű főtérig. Este a főtéren egyszerre négy kávéház teraszán szól, fényes lampionok fénye alatt a cigányzene, s a térre vezető utcákból még másik három kávéház fénye világít. A főtéri Otthon kávéházban, mely a hagymások kedvelt gyülekező helye, zeneszó mellett hagymakertészek isszák a feketét, vagy jól sikerült piaci nap után a – pezsgőt. Nem parasztok ezek már a szó hagyományos magyar kelet-európai értelmében, tiltakoznak is az elnevezés ellen: kertészek, egy sajátos agrárkapitalizmus kispolgárai, egy haladó, kerties mezőgazdasági kultúra dolgozói és vállalkozói. Az export, a világpiac kitartha előttük Európát: a világgazdaság rezdüléseit mindennapi sorsukon érzik; újságolvasók, politizálók, világyárók. Értelmesek, apáikról rájuk szálló sajátos népi termelői tudásukat, különleges eljárásaikat és nemesítő törekvéseiket tudatosan tökéletesítik, fejlesztik. Jómódjukból, s időnkénti krachjaikból egyaránt lüktetés, mozgalmasság, forrongás, elevenség árad a városra, a társadalmi szellemi és politikai életre. Még évtizedekkel később is ez adja a város sajátos arculatát: kitűnően jellemzi a pályára innen induló József Attila egyik levelében, amikor Maros menti Konstantinápolyt nevezzi...”

Látnoki szavak. Milyen közel volt akkor Makó „Jeruzsálemhez”; a bazár-metropolis Konstantinápolyhoz! És milyen messze estünk onnan a XX. század közepe táján. A Makó-metaphora hangsúlyai 2003-ban eurokomfortos vágyainkkal adekvátak, s rászabhatók akármely magyarországi település aspirációira. Az irodalomtörténet, a filológia, az irodalmi városrajz nem szakszociográfia és nem szociológia, mégis segíthet lehetőségeink történeti összefüggéseinek tisztázásában, a már egyszer megtörténtek tudati erővé tételében.